

А. О. Малай,

Інститут міжнародних відносин Національного університету імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПРИЙМАЮЧОЇ КРАЇНИ

Дана стаття висвітлює характер зв'язку між обсягом прямих іноземних інвестицій та економічним розвитком приймаючої країни. У статті розкриваються як переваги, так і недоліки залучення й функціонування прямих іноземних інвестицій для економіки приймаючої країни.

This article reflects the interconnection between foreign direct investments and economic development of the host country. The article covers both advantages and disadvantages of attraction and operation of foreign direct investment in the economy of the host country.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції, економічний розвиток.

Розвиток інвестиційних процесів має особливе значення для економіки країни, її економічного розвитку та розширення ринкових можливостей. У народному господарстві склалась ситуація, коли потреба у фінансових ресурсах зростає швидким темпами, а можливість забезпечення цими ресурсами недостатня. За цих умов зростає значення міжнародної інвестиційної діяльності підприємств.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що сучасний етап розвитку виробничих сил суспільства в цілому, особливо країн, що розвиваються, потребує розвитку саме міжнародної інвестиційної діяльності. Для країн, які володіють якісними знаннями в сфері міжнародних інвестицій, відкриваються нові можливості для прискореного економічного розвитку. Дана проблематика становить значний науковий та практичний інтерес в умовах, коли формування конкурентоздатної ринкової інфраструктури вимагає мобілізації усіх національних ресурсів та використання усіх національних переваг. І, безумовно, поза увагою не повинні залишатися ті інвестиційні джерела, що перебувають за межами країни і які здатні підсилити темпи її економічного зростання.

Метою цієї статті є дослідження впливу прямих іноземних інвестицій на економічний розвиток приймаючої країни. Досягнення зазначеної мети потребує вирішення переліку таких завдань:

— визначити характер взаємозв'язку між рівнем прямих іноземних інвестицій та економічним розвитком країни;

— визначити переваги і недоліки залучення й функціонування прямих іноземних інвестицій для економіки приймаючої країни.

У роботі використані загальнонаукові методи дослідження: аналіз і синтез, індукція і дедукція, методи логічного й порівняльного аналізу.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Інвестиційна діяльність — визначальний фактор економічного росту будь-якої країни. Тому питання її активності є особливо актуальним. Світова історія доводить, що залучення ресурсів у формі інвестицій є дієвим засобом піднесення національної економіки. Чим інтенсивніше здійснюється інвестування, тим швидше проходить відтворювальний процес, тим активніше відбуваються ефективні ринкові перетворення.

Як свідчить вітчизняний досвід, державних коштів та коштів вітчизняних підприємств бракує для подальшого швидкого та ефективного економічного розвитку держави, необхідне залучення значних іноземних коштів, тобто іноземних інвестицій, які мають певні переваги перед вітчизняними інвестиціями та державним фінансуванням. Вони полягають у тому, що, по-перше, іноземні інвестиції — це додатковий капітал, залучений у країну для виробництва товарів і послуг, реалізації певних програм; по-друге, це надходження в державу нових технологій та застосування нових методів управління [1].

Фактори впливу на обсяги залучення іноземних інвестицій визначають рівень їх розвитку та можливість ефек-

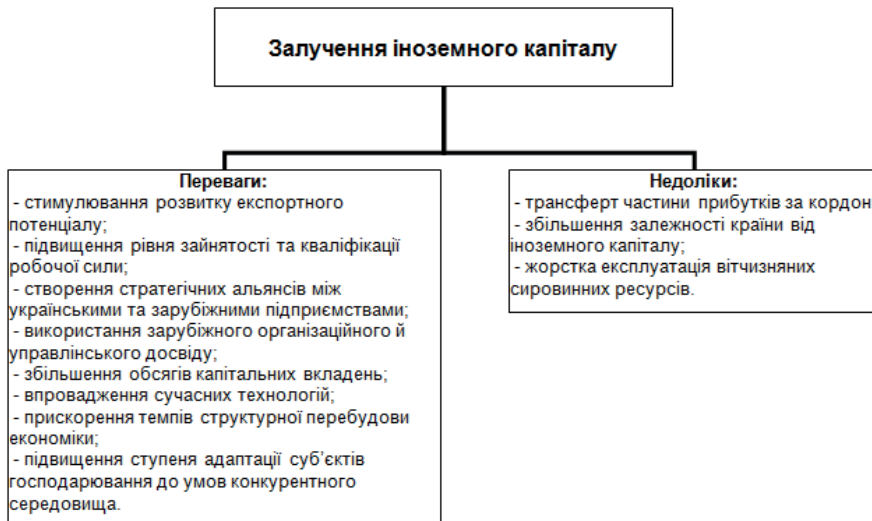

Рис. 1. Переваги та недоліки залучення іноземного капіталу в економіку України

тивного використання. Недостатнє їх врахування може суттєво сповільнити розвиток як окремої галузі, так і економіки в цілому.

Важливість прямих іноземних інвестицій значно зросла у 80—90-х роках минулого століття, коли їх почали розглядати як один із основних засобів інтеграції національної економіки у світове господарство на основі перенесення виробничих потужностей, переведення капіталу, передавання технології, управлінського досвіду і навичок, інновацій у приймаючу країну, нерідко в більшу економіку (щоб досягти так званого "ефекту масштабу") [2].

Іноземні інвестиції сприяють економічному зростанню приймаючої економіки на основі ефективнішого використання національних ресурсів. Можна виділити два канали ефективності:

1. Прихід іноземних фірм на національний ринок призводить до заміщення чи витіснення менш ефективних національних компаній, що спричинює перерозподіл внутрішніх ресурсів між більш і менш рентабельними компаніями і сприяє зростанню середнього рівня продуктивності праці і середніх доходів на душу населення у приймаючій країні.

Іноземні інвестори не одержують економічних переваг від зростання продуктивності праці у вигляді більшого прибутку на відміну від резидентів приймаючої країни, які мають вищий середній рівень доходів за рахунок припливу прямих іноземних інвестицій.

Створення закордонних філій і дочірніх компаній сприяє підвищенню середнього рівня продуктивності праці. Розрізняють дві основні причини цього явища:

— іноземні компанії мають вищий рівень вкладення капіталу на одиницю праці, що безпосередньо впливає на зростання продуктивності праці;

— як правило, іноземні компанії — більші структури (у порівнянні з національними фірмами) і сприяють зростання продуктивності праці за рахунок так званого ефекту масштабу.

Крім того, в іноземних компаніях вищий середній рівень заробітної плати з урахуванням того, що певна частка зростання середньої продуктивності, пов'язана з припливом прямих іноземних інвестицій, проходить через місцеві фактори виробництва.

2. Другий канал ефективності іноземних інвестицій пов'язаний із посиленням конкуренції на місцевих ринках

за рахунок іноземних компаній. Діяльність останніх спонукає національні фірми працювати ефективніше.

У такий спосіб діяльність закордонних фірм сприяє швидшій передачі нової і передової технології й удосконаленій практики менеджменту місцевим фірмам на основі вертикально інтегрованих зв'язків і так званого показового (чи демонстраційного) ефекту [3].

Важливо звернути увагу на досвід Китаю. Протягом останніх двох десятиріч Китай є незаперечним лідером залучення прямих іноземних інвестицій. Їх позитивний вплив на прискорення економічного розвитку в Китаї, за оцінкою експертів, відбувався через кілька каналів прямих іноземних інвестицій, які:

— позитивно впливають на зростання ВВП шляхом додаткового прямого збільшення капіталів (як складової інвестицій у структурі ВВП за категоріями кінцевого використання);

— сприяють економічному зростанню через підвищення продуктивності як виробничий фактор (вважається, що цей чинник додавав темпам економічного зростання в країні приблизно 3 % щорічно) [4];

— створюють нові можливості для підвищення зайнятості, що вкрай важливо для країни (особливо з огляду на високу частку сільського населення та вивільнення робочої сили внаслідок реструктуризації і закриття державних підприємств; підприємства із залученими прямими іноземними інвестиціями та іноземні підприємства останніми роками "акумуляували" близько 10% міської робочої сили);

— створюють висококонкурентний та динамічний експортноорієнтований сектор (частка Китаю у світовій торгівлі стрімко зросла (з 1,2% загального обсягу на початку 1980-х років до майже 5% у 2002 р.), причому підприємства з іноземною участю формують близько 50% експортного потенціалу країни) [5].

Позитивний вплив прямих іноземних інвестицій проявляється також через зростання і зміцнення підприємств з іноземною участю та їх вплив на підприємницьку діяльність національних виробників (іноземні підприємства та підприємства з іноземною участю є найбільш динамічними і продуктивними, що посилює мотивацію національних виробників до використання їх переваг, у тому числі технологічних та управлінських, для забезпечення власної конкурентоспроможності).

Досягнення Китаю у реформуванні економіки за останні роки пов'язані саме зі здійснюваною урядом політикою залучення іноземних інвестицій. Унаслідок економічних реформ у країні створено досить ефективну систему оподаткування іноземних фізичних і юридичних осіб, що характеризується гнучкістю, наданням значних пільг і спрощенням процедури сплати податків. Ключовим елементом сучасної зовнішньоекономічної стратегії Китаю є створення спеціальних економічних зон і відкритих приморських міст для іноземних інвесторів [6].

Аналіз соціально-економічних досягнень окремих зарубіжних країн дав змогу обґрунтувати переваги та недоліки залучення й функціонування іноземного капіталу (рис. 1).

Прямі іноземні інвестиції безпосередньо впливають на формування інвестиційних фондів приймаючої країни. Іно-

земні капіталовкладення зможуть стати додатковим джерелом поповнення національних капіталів, що сприятиме розширенню капітальних ресурсів приймаючої країни.

Частка останніх виявляється більшою, ніж фактична частка іноземних інвестицій. Наприклад, у країнах, що розвиваються, частка прямих іноземних інвестицій у валових внутрішніх капіталовкладеннях у середньому становила близько 7 % у період 2001—2007 рр., хоча в виробничій індустрії цей показник значно вищий. Даний ефект може бути пов'язаний із конкуренцією між національними фірмами [7].

ТНК надають приймаючій країні свої міжнародні канали закупівель, виробництва і збуту, що створює умови для доступу на світовий ринок національних фірм і розширення чи, навпаки, скорочення їхніх зв'язків із місцевими постачальниками.

Як правило, ТНК реінвестують велику частину отриманого прибутку в дочірні компанії і меншу частину прибутку вивозять за кордон. Тобто, на відміну від місцевих фірм, вони більше зацікавлені в тому, щоб залишати отримані прибутки для реінвестування в приймаючій країні.

Це також сприяє вищому рівню формування капітальних фондів у національній економіці. Навіть коли ТНК використовують національні джерела фінансування капіталовкладень, їхня експансія може здійснюватися на основі формування капіталу, якщо вона не веде до витиснення місцевих виробників [8].

Обсяги інвестицій та їх роль в економіці країн залежать від специфіки національної економіки, етапу її розвитку (що визначається її структурою, технологічністю, темпами розвитку) та, зрештою, місця в міжнародній економічній системі. Так, у розвинутих країнах рівень інвестицій у структурі ВВП не перевищує, наприклад, український показник (20—22%), а в ряді випадків — є навіть нижчим. Наприклад, у США цей показник впродовж останніх 15 років утримується на рівні 18%, у Великій Британії — близько 17%, Франції — 20%.

Проте, слід мати на увазі, що розвинуті країни мають сформовані основні фонди та сучасну інфраструктуру, тоді як країни, що розвиваються, та країни з трансформаційною економікою потребують значних коштів для її формування. Тому в переважній більшості країн, що розвиваються, питома вага інвестицій у структурі ВВП є набагато вищою. Наприклад, у Китаї, Південній Кореї, Гонконгу цей показник сягав 30—40%. Так само в успішних європейських країнах з трансформаційною економікою він був вищим: в Угорщині — 22—24%, Польщі — до 23—25%, Естонії — 26—28% [9].

Результатами залучення прямого іноземного капіталу можуть бути економічний ріст за рахунок інтенсифікації процесів у сфері національного господарства; збільшення обсягів торгівлі обох країн (країна-резидент та країна-реципієнт); заохочення експорту країни; збільшення продуктивності та технологічного рівня українських підприємств; розширення асортименту та мережі збуту товарів підприємства на іноземному ринку; вплив на розвиток конкурентного середовища в економіці; зниження внутрішніх "шоків" на стабільність функціонування української економіки; підвищення міжнародного фінансового рейтингу країни [10].

Реалізація активного залучення іноземного капіталу потребує концентрації значних інтелектуальних, матеріальних, фінансових і природних ресурсів для розвитку стратегічних, "проривних" технологій як основних факторів конкурентоспроможності у світовому співтоваристві.

Дослідження впливу іноземних інвестицій на економічний розвиток приймаючої країни встановили, що:

— прями іноземні інвестиції можуть збільшити обсяг сукупного капіталу, а відтак, сприяти економічному росту. Однак необхідно, щоб іноземні інвестиції не витісняли відповідні суми національних капіталів унаслідок зростання конкуренції на ринках;

— прями іноземні інвестиції сприяють економічному зростанню, якщо вони більш рентабельні чи прибуткові у порівнянні з національними капіталовкладеннями;

— внесок прямих іноземних інвестицій у посилення економічного росту можливий тільки за наявності зв'язку між цими інвестиціями і рівнем кваліфікації трудових ресурсів [11].

Можна припустити, що прями іноземні інвестиції більш ефективні у порівнянні з національними капіталами.

Однак, деякі економісти вважають, що працівники місцевих фірм мають вищий рівень знань і великі можливості доступу на внутрішній ринок. Якщо закордонна компанія прийняла рішення про вихід на ринок конкретної країни, вона повинна компенсувати переваги, якими володіють місцеві фірми.

Швидше за все, діяльність закордонної компанії базується на нижчих витратах виробництва у порівнянні з місцевими фірмами, а також на вищому рівні продуктивності праці. Для країн, що розвиваються, більша ефективність прямих іноземних інвестицій, мабуть, пов'язана із поєднанням передових кваліфікаційних навичок і технологій з використанням місцевої робочої сили і виробничих потужностей.

Прями іноземні інвестиції — основний канал передачі передової технології країнам, що розвиваються, і державам з перехідною економікою. Але негативну роль можуть відіграти окремі фактори. Наприклад, в умовах протекціоністської торгової політики прями іноземні інвестиції можуть бути єдиним шляхом доступу на внутрішній ринок (на відміну від традиційного експорту товарів у приймаючу країну).

Аналогічно уряд може запропонувати стимули іноземним інвесторам, щоб заохочувати прями іноземні інвестиції з метою поповнення валютних резервів і розвитку конкретних галузей, що є стратегічними з погляду промислової політики. Наслідком такої політики може бути приплив прямих іноземних інвестицій [12].

Ефект впливу прямих іноземних інвестицій на економічний розвиток залежить від рівня кваліфікації робочої сили в приймаючій країні. Існує тісний взаємозв'язок між іноземними інвестиціями і рівнем освіти зайнятих осіб. Прями іноземні інвестиції — основний канал передачі технології, а її реалізація вимагає відповідного рівня підготовки місцевих кадрів, що могли б ефективно працювати з передовими технологіями.

Це, у свою чергу, визначає вплив закордонних капіталовкладень на трудові ресурси: на рівень зайнятості, на вартість оплати праці, а також на підвищення кваліфікації.

Поряд із позитивним впливом іноземних інвестицій, зокрема і капіталу в цілому на економічний розвиток і зростання економіки приймаючої країни спостерігаються і потенційні негативні ефекти:

— витіснення національних капіталів і компаній (так званий ефект crowding out);

— відтік капіталу з країни на основі трансфертного ціноутворення;

— збільшення залежності країни від іноземного капіталу;

— трансферт частини прибутків за кордон;

— жорстка експлуатація сировинних ресурсів країни-перебування інвестицій [13].

У цьому сенсі заслуговує на увагу досвід країн Центрально-Східної Європи, де роль іноземного капіталу оцінюється зовсім неоднозначно. Високі темпи економічного зростання на початковому етапі інтенсивного припливу іноземних інвестицій змінилися їхнім істотним падінням.

Критичного рівня досягло безробіття (наприклад, у Польщі перебував на рівні 15—20% протягом 1999—2006 рр.). Важким тягарем стали масштабна дефіцитність платіжного балансу (вона багато в чому перевищує критично припустимий рівень) і зовнішня заборгованість. Це типове явище для країн із високою часткою прямих іноземних інвестицій [14].

Відомо, що значні загрози можуть виходити від прямих іноземних інвестицій. Насамперед, вони можуть вести до посилення залежності економіки від іноземного капіталу. Перш за все, це стосується інвестицій у підприємства, які здійснюють переважно експортне виробництво в рамках схем виробничої кооперації ТНК. Погіршення світової економічної кон'юнктури вестиме до згортання цих виробництв незалежно від економічного становища всередині країни.

Небезпечним у цьому сенсі є також "викруткові" виробництва, які повністю забезпечуються імпортними комплектуючими і не мають ні власних технологій, ні можливості диверсифікувати джерела постачання.

Хоча задля справедливості слід зазначити, що на даний час такі явища, як експлуатації іноземними інвесторами "дешевих" ресурсів, політичний тиск на країну-реципієнта, неадаптованість "абстрактно-економічних матриць" МВФ до специфіки країни є надзвичайно рідкісним явищем. Значно більшою стратегічною загрозою є і лишається загальна відсталість національного підприємництва у порівнянні із іноземними структурами.

Таким чином, важливою складовою економічної політики приймаючої держави щодо іноземних інвестицій є здійснення належного регулювання процесів їх залучення та використання. В разі неефективного регулювання державою вказаних процесів позитивний ефект від іноземних інвестицій може стати незначним, а іноді — й нівелюватися [15].

ВИСНОВКИ

Наукова новизна цієї статті полягає в тому, що в ній прями іноземні інвестиції розглядаються як потужний чинник ефективних ринкових перетворень. За допомогою комплексних досліджень отримані дані, що дозволяють констатувати як переваги, так і недоліки залучення й функціонування прямих іноземних інвестицій для економіки приймаючої країни.

Встановлений характер зв'язку між обсягом прямих іноземних інвестицій та економічним розвитком приймаючої країни. Дана кількісна характеристика необхідного обсягу прямих іноземних інвестицій для ефективного функціонування економіки країни. Також у статті вивчено досвід провідних країн світу (в тому числі Китаю) в сфері інвестиційної діяльності. Розглянуто роль ТНК в русі прямих іноземних інвестицій. Досліджено формування інвестиційних фондів приймаючих країн в залежності від специфіки національної економіки.

Зважаючи на можливість не лише позитивного, а й негативного впливу іноземного кредитування та інвестування у національну економіку в умовах їх глобальної залежності, важливо посилити регулятивну функцію держави щодо пропорцій внутрішнього і зовнішнього інвестування. Необхідно, щоб заходи відповідної політики повинні бути синхронізованими із масштабами і напрямками ринкової трансформації. З одного боку, вирішення сучасних проблем інвестування є передумовою здійснення ус-

пішних ринкових реформ, а з іншого — приплив інвестицій та їх ефективне використання неможливі без успішних ринкових трансформацій. Інвестиції, таким чином, є і передумовою, і одночасно наслідком проведення ефективних економічних реформ. І якщо за вихідне беруться реформи, то зв'язок визначається етапністю ринкових перетворень. Відсутність явного та усталеного пожвавлення економіки багато в чому зумовлена саме відсутністю пріоритету формування інвестиційного потенціалу при реалізації економічних перетворень.

Отже, виходячи із реалій сьогодення, прями іноземні інвестиції є тим ресурсом, який в найближчій перспективі може найбільш вагомо сприяти підвищенню ефективності функціонування підприємств, а відтак, і розвиткові відповідних територій і міст, політичного соціального захисту громадян.

Література:

1. Шиян Д.В. Економічне зростання та інвестиції: нові підходи до аналізу взаємозв'язку // Матеріали конф., м. Київ, 23—24 жовтня 2008 р. / РВПС України НАН України. — К., 2008. — Ч. 1. — С. 155—159.
2. Балацкий Е., Павличенко Р. Иностранные инвестиции и экономический рост: теория и практика исследования // Мировая экономика и международные отношения. — 2002. — № 6.
3. Абыкаев Н. Инвестиционный потенциал и экономический рост // Экономист. — 2000. — № 6.
4. Liang Guoyong. New Competition: Foreign Direct Investment and Industrial Development in China // ERIM Research in Management Series. — Rotterdam, 2004: RSM, Erasmus University. — P. 47.
5. Brautigam, Deborah. Africa's Eastern promise: What the West can learn from Chinese investment in Africa // Foreign Affairs. — 2010. — 5 Jan.
6. China, Council for the Promotion of International Trade (CCPIT). Survey on Current Conditions of and Intention for Outbound Investment by Chinese Enterprises // Beijing, 2010: CCPIT.
7. UNCTAD. World Investment Report 2007: Transnational Corporations, Extractive Industries and Development. — New York and Geneva: United Nations.
8. Te Velde, Dirk W. and Dirk Bezemer. Regional integration and foreign direct investment in developing countries // Transnational Corporations. — 2006. — № 15(2). — P. 41—70.
9. UNCTAD. World Investment Report 2010: Investing in a Low-Carbon Economy. — New York and Geneva: United Nations.
10. Свірідова Н.Д. Прями іноземні інвестиції: світовий досвід та стратегія залучення в економіку України. — Луганськ, 2004. — С. 163.
11. Пирог О.В. Іноземні інвестиції як фактор економічного зростання України // Економіка промисловості. — 2005. — № 1. — С. 87—91.
12. Mariotti Sergio, Marco Mutinelli and Lucia Piscitello. Home country employment and foreign direct investment: evidence from the Italian case // Cambridge Journal of Economics. — 2003. — P. 419—431.
13. Руденко Л.В. Міжнародна інвестиційна діяльність. — К.: КНЕУ, 2008. — С. 167.
14. Prasad E., Rajan R., Subramanian A. The paradox of capital // Finance & Development. The International Monetary Fund. — March, 2007. — Vol. 44. — P. 16—19.
15. Радыгин А., Энтов Р. В поисках институциональных характеристик экономического роста (новые подходы на рубеже XX—XXI вв.) // Вопросы экономики. — 2008. — № 8. — С. 4—5.

Стаття надійшла до редакції 06.07.2011 р.